

Sę ȡd a ȡȡ ęe o međimurskoj frazeologiji

Anđela Franćić i Mira Menac-Mihalić. 2020. *Rječnik frazema i poslovice međimurskoga govora Svete Marije: Kaj? Storijsapa Kanižaj!* Zagreb: Knjigra. 400 str.

Knjiga *Rječnik frazema i poslovice međimurskoga govora Svete Marije: Kaj? Storijsapa Kanižaj!* objavljena je krajem 2020. godine. Djelo je to koje je iznimno vrijedan i važan prilog hrvatskoj dijalektologiji i frazeologiji, a i jezikoslovlju uopće.

Autorice su ovom knjigom uspješno spojile svoje znanstveno-istraživačke interese i znanja. Anđela Franćić izvorna je govornica svetomarskoga govora koja je kroz više godina prikupljala frazeme svojega kraja. Mira Menac-Mihalić začetnica je hrvatske dijalektne frazeologije i najuglednija znanstvenica u tome području hrvatskoga jezikoslovlja, ujedno, između ostaloga, autorica ili suautorica prethodno objavljene četiri knjige frazeološko-dijalektološkoga niza, koji se nastavlja i ovom knjigom.

Spomenuti rječnik frazema i poslovice rezultat je dugogodišnjega terenskog istraživanja, prikupljanja građe kroz spontane razgovore ili pomoću usmjerenoga upitnika. O obimu samoga istraživanja dovoljno govori i podatak o čak 30 ispitanika čija se imena navode u *Uvodu* (9–10), a što svjedoči o uistinu preciznome i iscrpno provedenome istraživanju koje je prethodilo izradi ove knjige.

U uvodnome se dijelu, naslovljenom *O Svetoj Mariji i njezinu govoru* (13–37), uz osnovne informacije o samome naselju, donosi opis svetomarskoga govora. Opis govora prati tradicionalni pristup te obuhvaća prikaz fonologije, u kojoj se opisuje akcentuacija, vokalizam te konsonantizam, prikaz morfologije kroz uvid u imenice, zamjenice, pridjeve, brojeve i glagole, a donosi se i kratak osvrt na tvorbu, sintaksu i leksik. Autorice uzimaju u obzir i dosadašnja istraživanja svetomarskoga govora, a opis temelje prvenstveno na vlastitim novim saznanjima te sve zaključke potkrepljuju velikim brojem potvrda s terena.

U poglavlju *O frazeologiji* (39–50) daju se osnovne značajke svetomarskih frazema koji do sada nisu bili predmetom cjelovitija znanstvena istraživanja. Autorice, s obzirom na strukturu, potvrđuju frazemske polusloženice (npr. **p^uȡȡo-p^uȡȡo**, **t^lȡda-n^lȡgda**), frazeme fonetske riječi (npr. **pȡd řusȡm**, **za řȡn**), frazeme sveze riječi (npr. **m^lȡti slabę řifęę**, **řumska m^lȡra**, **vriȡća bęz dna**, **{z} droęę vȡlję**), frazeme rećenice (npr. **řȡo prizna**, **pȡl mȡ sę ȡpřȡřća**). Izdvajaju i dvo-rećenične i viřerećenične frazeme koje izriće jedan govornik (npr. **Neđdi dimȡ!**

Kaj boš tu?) ili češće dva sugovornika (npr. ① **Kaj je d^hen^s?** ② **Sr^eda.** ① **On n^orc koj p^ov^eda!** ② **A još vekšⁱ on koj pita!**), a za njih navode sljedeće (str. 39):

»*Dvorečenični frazemi i višerečenični frazemi* prvi su put na hrvatskome području u velikome broju prikupljeni upravo u Svetoj Mariji«.

Zasigurno će tako upravo ovaj rječnik biti važan predložak za daljnja istraživanja i prikupljanja navedenih frazema te će se zahvaljujući njemu omogućiti usmjereno ispitivanje ove, do danas rijetko obrađivane, frazemske strukture.

Autorice također bilježe i upitne frazeme koji mogu biti pravi (npr. **ki (koj) je beš dones^el k^hoga?**) i nepravi (npr. **kaj se držiš kak žal^sno proš^e? // naj se držatⁱ kak žal^sno proš^e! // držiš se kak žal^sno proš^e).**

Govoreći o frazeologiji, promatraju i odnos frazema govora Svete Marije prema frazemima ostalih jezičnih sustava, te zaključuju da su u njemu potvrđeni internacionalni frazemi (npr. **č^rno na b^elo**), frazemi karakteristični za cijelo hrvatsko područje (npr. **držatⁱ se (st^otⁱ) kak dr^vena Marija**), frazemi karakteristični za dio hrvatskoga područja (npr. **gljedatⁱ kak miš z mel^je**) ili dio jednoga narječja (npr. **vudri^ti k^hoga kaj m^o b^o Mark^o im^e**) te frazemi i poslovice lokalizmi (npr. **je^{(d^e)n od Mur^e, drugi od Dr^ov^e, ništan^ci na juhⁱ, (o)ditⁱ č^ez mlak^o p^o flak^o}**). S obzirom na znanstveni interes jedne od autorica (Anđela Frančić vrсна je hrvatska onomastičarka), u građi je potvrđen i velik broj frazema čija je sastavnica osobno ime, a kojima se zadirkuje nositelja toga imena (npr. **Fr^oncⁱ, s^o tⁱ d^hobrⁱ žg^oncⁱ?, Mara košara {ljubⁱla cigara}**), a ni „ta skupina frazema u većini drugih dosad istraženih hrvatskih govora nije bila ovjerena“ (str. 46). Poglavlje o frazeologiji autorice zaključuju međufrazemskim odnosima, razlikujući odnose sinonimije, antonimije i polisemije.

Prije glavnoga dijela same knjige, rječničke građe, kroz kratko se poglavlje *O Rječniku frazema i poslovice* (51–55) daju smjernice vezane za oblikovanje rječničkoga članka, određivanje nadnatuknice, natuknice, tj. polaznog oblika frazema, i značenja. Metodologija uglavnom slijedi praksu koja je primjenjivana u do danas objavljenim dijalektnim frazeološkim rječnicima, a svi su dijelovi rječničkoga članka bilježeni slijedeći hrvatsku dijalektološku tradiciju. Nadnatuknica, koja je zapisana velikim masnim slovima, određena je po formalnome principu, tj. prema vrsti riječi sastavnice, sljedećim redom: 1. imenice (i poimeničeni pridjevi), 2. pridjevi (i glagolski pridjevi), 3. prilozi (i glagolski prilozi), 4. brojevi, 5. zamjenice, 6. glagoli potpunoga značenja i 7. veznici. Tako, ako u frazemu nema imenice, nadnatuknica postaje poimeničeni pridjev, ako nema poimeničenoga pridjeva, nadnatuknica će biti pridjev itd. U slučaju da se u frazemu javlja više sastavnica koje pripadaju istoj vrsti, nadnatuknicu čini prva od njih. Natuknica, koja dolazi u retku ispod nadnatuknice, pisana je malim masnim slovima, a ako se pod istom nadnatuknicom pojavljuje više natuknica, one su poreda-

ne abcedenim redom. S obzirom na kompleksnost građe, to jest govora, upozorava se, između ostaloga, na kriterij određivanja oblika natuknice u slučajevima kada postoji više različitih potvrđenih oblika ili na prilagodbu mogućih fonetskih promjena u svrhu lakše razumljivosti (npr. obezvučivanje završnih zvučnih konsonanata). Treba reći kako su navedene pojavnosti bilježene u dijalektnim potvrđama kojima se oprimjeruje rječnički članak.

U obradi se, tj. oblikovanju natuknica, autorice služe i različitim tipovima zagrada. Tako se, primjerice, u oblim zagrada nalaze leksemi koji mogu zamijeniti lekseme ispred zgrade (npr. **tr̥snoṭi (pljusnoṭi, ljupiti i sl.) k^uoga kaj mo bo momija**), vitičastim su omeđeni dijelovi frazema koji mogu izostati (npr. **biti {malo} nahelja**). Kosa se crta bilježi između glagola različitoga vida (npr. **jezik je zasrbel/srbi k^uoga**), između jednine i množine (npr. **naj/najte B^uoga bantuvati**), kod variranja živo/neživo (npr. **k^uomaj se ščakati k^uoga/čega**), kod variranja glagolskih vremena (npr. **koljena kljeca / so kljeca {od stroha} k^uomo**) ili kod fonetskih varijacija (npr. **vože četredeset/četredeset (trideseti i sl.) kil i z p^uosteljomi**). Varijante istoga uopćenog frazema odvajaju se dvjema kosim crtama (npr. **kaj {stolno} hodaš kak cuzek za kem? // naj {stolno} hodat kak cuzek za kem! // {stolno} hodaš kak cuzek za kem**). I u značenjskome se dijelu mogu javiti oble zgrade, u kojima se daju dodatna objašnjenja, ili pak kose crte kojima se odvajaju objašnjenja koja nisu značenjski određena.

Glavni dio knjige *Rječnik frazema i poslovice* (57–225) daje popis od više od 3800 svetomarskih frazema i 160 poslovice. Valja reći da je frazem shvaćen u širem smislu, a zabilježeni su i izričaji u dijaloškoj formi sa strukturom pitanja i odgovora (npr. ① **Kak si kaj?** ② **Kak drugi ^uočejo**), ustaljena zadirkivanja (npr. **Ifka – pifka**), izreke vezane uz blagdane i spomendane i imena svetica (npr. **kakvo Medardo vreme n^uosi, tak se seno k^uosi**), šaljive ustaljene izreke (npr. **dušica, vugni se kaj se ne zaljeješ // dušica, vugni se, pl^uoha ide**) te poslovice (npr. **saki ftič nek sv^uoje perje n^uosi**), sve označeno posebnim znakovima kako bi bilo prepoznatljivo (usp. str. 51). Jasno je, prema tome, da je građa ne samo vrlo bogata nego i precizno definirana, što čitatelju daje bolji uvid u formu koja se navodi. Natuknice su uvijek popraćene i jasno te sustavno oblikovanim značenjem ili informacijom o njemu (kada objašnjenja nisu značenjski određena), a ako frazem ima više značenja, ona su označena brojevima. Rječnički članak završava primjerom u rečenicama koje su napisane ukošenim slovima. Upravo se u tome dijelu ogleda posebna vrijednost ovoga rječnika. Kroz više tisuća rečenica tako nam je predana živa građa prikupljena na terenu, pomno transkribirana, akcentuirana i probrana. Čitajući primjere kao da postajete sudionikom govorne situacije, ali i života ljudi toga kraja. Posve je jasno da frazem proizlazi iz govorne situacije, to jest da je njegova upotreba njome određena, a što potvrđuje i korpus koji je ovdje donesen. Zasiurno će mnogi čitatelji navedene frazeme

i sami reproducirati/prepoznati u svojem govoru upravo zahvaljujući izvrsnim i potpunim primjerima koji se ovdje navode.

Drugi veći dio ove knjige obuhvaća *Rječnik istoznačnih i bliskoznačnih frazema i poslovice* (229–319) u kojemu su frazemi razvrstani po svojem značenju (npr. *beskoristan*, *bezosjećajan*, *izležavati se* i sl.). Pod istom su nadnatuknicom (riječ na hrvatskome standardnom jeziku koja pobliže određuje značenje) navedeni sinonimni i bliskoznačni frazemi. Značenja se navode ispod nadnatuknice abecednim redom, a tako se nižu i frazemi, npr.

BLIJED jako blijed **bljedi kak křpa • bljedi kak smřt • bljedi kak stěna** ♦ jako loše izgledati, biti blijed, izmučen, iscrpljen **zgljedati kak smřt {na d^hopostõ}**
♦ jako loše izgledati, biti blijed, žut u licu **zgljedati (biti) {žõtj} kak pięzdec**

Zanimljivo je vidjeti koja su značenjska gnijezda bogatija potvrdama, to jest koja semantička polja pokazuju veću razgranatost u odnosu na ostale. S obzirom na to da temeljni dio obrade frazema pretpostavlja i određivanje njegova značenja, važnost je i korisnost ovoga poglavlja neupitna te se njime daje cjelovit uvid u svetomarsku frazeologiju, ali i olakšava upotreba samoga rječnika.

Svetomarsko-standardnojezični razlikovni rječnik manje poznatih riječi potvrđenih u Rječniku frazema i poslovice (325–351) te *Standardnojezično-svetomarski razlikovni rječnik manje poznatih riječi potvrđenih u Rječniku frazema i poslovice* (353–376), kao što i sami nazivi govore, kroz posljednja dva poglavlja donose abecedni popis riječi koje bi neizvornim govornicima mogle biti nepoznate. Kako je riječ o jednome kompleksnom međimurskom govoru, sasvim je jasna potreba za definiranjem pojedinih leksema koji su važni za razumijevanje frazema, a autorice su stručno odabrale i pomno objasnile brojne pojmove.

Na samome se kraju u zasebno poglavlje abecednim redom izdvajaju poslovice (377–381) čime se čitatelju omogućuje lakše pretraživanje i snalaženje u građi.

Izrada rječnika opsežan je posao koji zahtijeva temeljitost, preciznost i sustavnost, a mi sa sigurnošću možemo reći da su ga autorice odradile **za dešet**. *Rječnik frazema i poslovice međimurskoga govora Svete Marije: Kaj? Storiĵapa Kanižaj!* važan je doprinos nedovoljno istraženoj hrvatskoj dijalektnoj frazeologiji. Osim što donosi pravu riznicu dijalektnih frazema i poslovice oprimjerenih potvrdama s terena te daje uvid u jedan međimurski govor, suvremenim načelima obrade zasigurno predstavlja važan predložak i za daljnja oblikovanja dijalektno-frazeoloških rječnika. Uz to, iscrpni će korpus budućim istraživačima, bilo znanstvenicima, bilo zaljubljenicima u svoje govore, svakako olakšati usmjereno ispitivanje frazeološke građe, a čime će se obogatiti i naše jezikoslovlje. **Sę od a do že** o međimurskoj frazeologiji od autorica **kakve tręba iskatj!**

Marija Malnar Jurišić